

Meldcode kindermishandeling

Richtlijnen voor het handelen van beroepskrachten

Paul Baeten
December 2002

Woord vooraf

De Meldcode Kindermishandeling werd in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport ontwikkeld door drs. Paul Baeten. Hij is werkzaam bij het NIZW Jeugd / Expertisecentrum Kindermishandeling. Bij het tot stand komen van de meldcode heeft overleg plaatsgevonden met vertegenwoordigers van beroepsgroepen en sectoren die een rol spelen bij de signalering en aanpak van kindermishandeling.

De Meldcode biedt handvatten aan instellingen en beroepsgroepen bij het opstellen van richtlijnen voor het handelen van beroepskrachten in situaties en bij vermoedens van kindermishandeling. De basiselementen kunnen aangepast aan de specifieke mogelijkheden van een beroepsgroep of instelling op eigen wijze worden ingevuld en uitgebreid. Wel is het - met het oog op kwaliteit en effectiviteit - van belang dat alle basiselementen een plaats krijgen in de richtlijnen.

De Meldcode Kindermishandeling is bedoeld voor toepassing door alle beroepsgroepen en sectoren die betrokken zijn bij de signalering en aanpak van kindermishandeling. Het staat de lezer daarom vrij deze tekst - onder voorwaarde van bronvermelding - te vermenigvuldigen en te verspreiden.

Inhoud

De basiselementen	4
Algemeen	4
Ontstaan van een vermoeden	4
Overleg	4
Nader onderzoek	5
Hulp op gang brengen	5
Meldplicht	6
Toelichting	6
Toelichting	7
Doel van de meldcode	7
Definitie kindermishandeling	7
Toelichting	7
Uitwerking	8
Fase 1: Het ontstaan van een vermoeden	8
Fase 2: Overleg	8
Fase 3: Nader onderzoek	9
Fase 4: Hulp op gang brengen	10
Fase 5: Evaluatie	11
Fase 6: Nazorg	11
Advies- en Meldpunt Kindermishandeling	12
Advies vragen	12
Melden	12
Anonimiteit van de melder	13

De basiselementen

Algemeen

1. De beroepskracht draagt op basis van zijn kennis, ervaring en mogelijkheden een bijzondere en directe verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling, gezondheid en veiligheid van het kind (de minderjarige) met wie hij beroepshalve - direct of indirect - in aanraking komt.
2. Bij gebleken kindermishandeling draagt de beroepskracht zorg voor het zo spoedig mogelijk (doen) stoppen daarvan.
3. De beroepskracht is in staat signalen van kinderen en hun omgeving te duiden als mogelijke aanwijzingen voor kindermishandeling. Zijn kennis en deskundigheid hieromtrent houdt hij op peil door zelfstudie, bij- of nascholing.

Ontstaan van een vermoeden

4. De beroepskracht die op enigerlei wijze beschikt over aanwijzingen dat een kind (mogelijk) mishandeld wordt, onderneemt de noodzakelijke stappen die leiden tot het (doen) beantwoorden van de vraag of van kindermishandeling sprake is.
5. De beroepskracht legt schriftelijk vast alle aanwijzingen waaruit kan worden afgeleid dat een kind (mogelijk) wordt mishandeld.

Overleg

6. De beroepskracht bespreekt aanwijzingen waaruit kan worden afgeleid dat een kind mogelijk wordt mishandeld met (daartoe aangewezen) anderen binnen de instelling of binnen de beroepsgroep. Doelen van dit overleg zijn dat vastgesteld wordt:
 - a. of de waargenomen aanwijzingen door anderen worden herkend;
 - b. of anderen over aanvullende aanwijzingen beschikken;
 - c. of waargenomen aanwijzingen ook bij anderen leiden tot een vermoeden van kindermishandeling;
 - d. welke vervolgstappen noodzakelijk zijn;
 - e. hoe de taken en verantwoordelijkheden met betrekking tot te nemen vervolgstappen worden verdeeld.
7. Voor de beroepskracht is het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) (0900 12312300) is de aangewezen instantie voor het vragen van advies over het omgaan met een vermoeden van kindermishandeling. Na overleg met het AMK besluit de beroepskracht tot het ondernemen van de nodige vervolgstappen.

Nader onderzoek

8. Zo mogelijk voert de beroepskracht - naar aanleiding van de aanwijzingen dat er sprake is van kindermishandeling - hierover een gesprek met het betrokken kind. Het instellingsprotocol beschrijft met betrekking tot het voeren van gesprekken met kinderen over (mogelijke) kindermishandeling:
 - a. de voorwaarden;
 - b. de doelen;
 - c. de verantwoordelijkheden hiervoor binnen de instelling;
 - d. de wijze waarop en de omstandigheden waaronder deze gesprekken dienen plaats te vinden.

9. Zo mogelijk voert de beroepskracht - naar aanleiding van de aanwijzingen dat er sprake is van kindermishandeling - hierover een gesprek met de betrokken ouders/verzorgers. Het instellingsprotocol beschrijft met betrekking tot het voeren van gesprekken met ouders/verzorgers over (mogelijke) kindermishandeling:
 - a. de voorwaarden;
 - b. de doelen;
 - c. de verantwoordelijkheden hiervoor binnen de instelling;
 - d. de wijze waarop en de omstandigheden waaronder deze gesprekken dienen plaats te vinden.

De beroepskracht die weet of op redelijke gronden vermoedt dat sprake is van kindermishandeling kan daarvan melding doen bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling. De beroepskracht kan onder vermelding van redenen anoniem blijven ten opzichte van het kind en het gezin dat hij bij het AMK voor onderzoek aanmeldt. Deze mogelijkheid geldt in principe niet voor beroepskrachten die met het betrokken gezin een hulpverleningsrelatie onderhouden gericht op verbetering van de opvoedingssituatie.

Hulp op gang brengen

10. De beroepskracht of zijn instelling schakelt het AMK en in overleg met het AMK eventueel anderen in wanneer de eigen mogelijkheden voor het ondernemen van adequate actie tekortschieten. Het instellingsprotocol beschrijft met betrekking tot het inschakelen van anderen:
 - a. de voorwaarden;
 - b. de doelen;
 - c. de verantwoordelijkheden binnen en tussen de instelling(en);
 - d. welke anderen ingeschakeld kunnen/dienen te worden;
 - e. de wijze waarop anderen ingeschakeld dienen te worden.

11. Indien het belang van het kind dit vereist schakelt de beroepskracht zonodig het AMK en in overleg met het AMK zonodig anderen in zonder medeweten en/of zonder toestemming van de ouders verzorgers. Het instellingsprotocol beschrijft daarbij:
 - a. de voorwaarden;
 - b. de doelen;
 - c. de verantwoordelijkheden hiervoor binnen de instelling;
 - d. welke anderen ingeschakeld kunnen/dienen te worden

- e. de wijze waarop anderen ingeschakeld dienen te worden
12. De beroepskracht draagt in het geval van een melding alle voor de verdere aanpak relevante gegevens die hem uit hoofde van de uitoefening van zijn beroep of functie ter beschikking staan schriftelijk over aan het AMK.

Meldplicht

13. De beroepskracht die werkzaam is in een instelling en die over aanwijzingen beschikt dat een bij die instelling werkzame andere persoon zich mogelijk schuldig maakt of heeft gemaakt aan kindermishandeling, stelt het bestuur daarvan onverwijld in kennis.

Toelichting

In de gewijzigde Wet op de Jeugdhulpverlening is vastgelegd dat voor beroepskrachten een meldplicht geldt voor kindermishandeling gepleegd door anderen die werkzaam zijn in de instelling waar de beroepskracht zelf ook werkzaam is. Het bestuur van de instelling is vervolgens verplicht het AMK onverwijld in kennis te stellen.

Toelichting

Kindermishandeling kan ernstige schade toebrengen aan de lichamelijke, psychische en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Naar schatting zijn jaarlijks ongeveer 80.000 kinderen slachtoffer van verwaarlozing, mishandeling of seksueel misbruik in hun thuissituatie. Daarnaast is een onbekend aantal kinderen slachtoffer van mishandeling of misbruik in andere relaties van afhankelijkheid en onvrijheid. Kinderen die mishandeld worden, hebben - mede op basis van het Internationale Verdrag van de Rechten van het Kind - recht op hulp en ondersteuning. De mishandeling moet stoppen en de ontwikkelingskansen moeten zoveel als dat mogelijk is, worden hersteld. Beroepskrachten die op directe of indirecte wijze in hun werk met kinderen te maken hebben, kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan (de verbetering van) de aanpak van kindermishandeling.

Doel van de meldcode

De meldcode heeft tot doel een bijdrage te leveren aan de kwaliteit en effectiviteit van de signalering en aanpak van kindermishandeling door beroepskrachten.

Instellingen en beroepsgroepen kunnen de basiselementen in deze meldcode uitwerken in een handelingsprotocol dat aansluit bij de eigen doelen en mogelijkheden. Een goed protocol kan beroepskrachten ondersteunen bij hun handelen naar aanleiding van situaties en vermoedens van kindermishandeling en maakt tevens het handelen van de individuele beroepskracht toetsbaar.

Definitie kindermishandeling

Kindermishandeling is elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel.

Toelichting

Onder deze definitie vallen alle vormen van mishandeling: lichamelijke mishandeling en verwaarlozing, psychische mishandeling en verwaarlozing en seksueel misbruik van kinderen. Bovendien beperkt de definitie zich niet tot mishandeling door ouders in de thuissituatie maar worden alle afhankelijkheidsrelaties daarin betrokken.

Uitwerking

De basiselementen van de meldcode worden in onderstaande procesbeschrijving¹ nader uitgewerkt en toegelicht. In de verschillende fases van deze beschrijving worden de basiselementen in concrete stappen uitgewerkt.

Fase 1: Het ontstaan van een vermoeden

Naar aanleiding van een signaal van kindermishandeling, is het in de eerste plaats noodzakelijk je besluit het er niet bij te laten zitten. Begin met het zoeken naar meer duidelijkheid en als je vermoeden bevestigd wordt, zorg dan dat de mishandeling stopt. Kun je dat niet zelf of niet alleen, schakel dan anderen in. De eerste stappen zijn gericht op het verkrijgen van meer helderheid:

Stap 1: *Verzamel en leg vast alle aanwijzingen die het vermoeden kunnen onderbouwen of weerleggen*
Het gaat daarbij om het nader in kaart brengen van het gedrag van het kind, de interactie tussen ouders onderling en tussen ouders en kind. De setting waarin een beroepskracht werkt bepaalt uiteraard in belangrijke mate de mogelijkheden om deze verschillende aspecten te observeren. Leg in deze en in alle volgende fasen je waarnemingen en de stappen die je naar aanleiding van signalen onderneemt, schriftelijk vast.

Stap 2: *Leg de waarnemingen zo mogelijk voor aan het kind of de ouders*
Signalen als hoofdpijn, angst of agressie bij kinderen kunnen verschillende oorzaken hebben. Het is belangrijk deze signalen in de vorm van concrete waarnemingen zo veel mogelijk rechtstreeks met het kind en of zijn ouders te bespreken. In deze eerste fase is het verstandig de eigen vermoedens nog niet uit te spreken in het contact met kinderen en ouders. In veel gevallen zal het bespreken van de signalen ertoe leiden dat er een verklaring volgt die het vermoeden kan wegnemen. Misschien spelen er andere problemen waarvoor de beroepskracht hulp kan aanbieden, maar vaak zal zelfs dat niet nodig zijn. In een aantal gevallen zal de informatie van kind en ouders het vermoeden niet kunnen wegnemen en zijn verdere stappen noodzakelijk. Ook is het mogelijk dat het kind of de ouders zelf vertellen over de mishandeling.

Fase 2: Overleg

In de tweede fase staat overleg met anderen centraal. Dit overleg dient als middel om het vermoeden te toetsen bij anderen, maar ook om ruimte te geven aan eventuele emoties.

¹ Deze beschrijving is een overname en gedeeltelijke bewerking uit de publicaties:

- Signaleren en handelen. Basisinformatie voor mensen die werken met kinderen. Wolzak, A. Utrecht: NIZW, 2001.
- In de schaduw van geweld. Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders. Baeten, P. en E. Geurts. Utrecht: NIZW, 2002

- Stap 3:** *Bespreek het vermoeden met collega's*
Vermoedens ontstaan op basis van signalen die lang niet altijd even duidelijk zijn. Daarom bestaat het risico dat de beroepskracht de situatie van het kind verkeerd inschat. Omdat het moeilijk is duidelijk te krijgen wat er aan de hand is, kun je het signaal bagatelliseren en er verder geen aandacht aan besteden. Ook is het mogelijk dat je je vastbijt in je vermoedens en alleen nog maar op zoek gaat naar aanwijzingen die je vermoeden kunnen bevestigen. Het is daarom altijd belangrijk om vermoedens met een collega te bespreken. Dit is in de eerste plaats een vorm van intercollegiale toetsing. Je vraagt of je collega bij dit signaal of deze aanwijzing ook zou denken dat dit kind mogelijk mishandeld wordt. Deelt je collega dat oordeel, dan kun je verder en kun je nagaan of andere collega's mogelijk ook beschikken over aanwijzingen. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer meerdere kinderen uit het gezin op dezelfde school zitten.
- Stap 4:** *Win advies in bij het AMK*
Overleg met het AMK is in alle gevallen aan te raden. In de eerste plaats kan het AMK ondersteuning bieden bij het interpreteren van signalen en bij het nadenken over de vervolgstappen die noodzakelijk zijn. Het gaat om vragen over de mogelijkheden voor verder onderzoek van het vermoeden, over diagnostiek en hulpverlening en over de verdeling van verantwoordelijkheden in het hele traject.
- Stap 5:** *Stel een plan van aanpak op*
Als er een vermoeden blijft bestaan na de voorgaande stappen, is er alle reden om goed na te denken over het vervolg. In veel gevallen zal het noodzakelijk zijn meerdere beroepskrachten vanuit verschillende instellingen bij de verdere aanpak te betrekken. Het is van belang afspraken te maken over wat er moet gebeuren, wie welke taken op zich neemt en wie zorg draagt voor de coördinatie.

Fase 3: Nader onderzoek

In deze fase wordt het plan van aanpak uitgevoerd. Om het vermoeden nader te onderzoeken, zijn een of meer van de volgende drie stappen noodzakelijk.

- Stap 6:** *Praat zo mogelijk met het kind*
Als de leeftijd van het kind dat toelaat, kan een gesprek met het kind meer duidelijkheid bieden. De ingang voor het gesprek vormen zaken die opvallen aan het kind, bijvoorbeeld zijn moeite zich te concentreren of opvallend stil en teruggetrokken gedrag. Anders dan in het gesprek dat in fase 1 met het kind wordt gevoerd, zal de beroepskracht hier - mede afhankelijk van de leeftijd van het kind - wel expliciet de mogelijke relatie van het gesignaleerde probleemgedrag met mogelijke mishandeling aan de orde moeten stellen.

- Stap 7: *Leg de zorgen voor aan de ouders*
Ook in het gesprek met de ouders gaat het om het bespreken van de dingen die opvallen aan hun kind en die aanleiding geven tot zorg over hun kind. De mogelijke relatie met mishandeling of andere problemen in de thuissituatie zal expliciet aan de orde moeten komen.
- Stap 8: *Onderzoek het kind of laat het kind onderzoeken*
Het kan nodig zijn het kind te onderzoeken of te laten onderzoeken. Voorbeelden hiervan zijn een lichamelijk onderzoek door een arts, observatie door een pedagoog of onderzoek door een leerlingbegeleider. Voor dit onderzoek is over het algemeen toestemming van de ouders nodig.

Fase 4: Hulp op gang brengen

Het onderzoek kan tot verschillende conclusies leiden. Het vermoeden dat het kind mishandeld wordt kan bevestigd of weerlegd worden, maar het kan ook blijven bestaan als onvoldoende duidelijkheid kan worden verkregen. In dat laatste geval kan het zinvol zijn opnieuw te overleggen met het AMK of te melden bij het AMK. Wordt het vermoeden weerlegd, dan kan het zijn dat er wel andere problemen zichtbaar worden waarvoor hulp en ondersteuning geboden moeten worden. Is er geen hulp nodig, dan kan de zaak verder als afgesloten worden beschouwd.

- Stap 9: *Inventariseer de hulpverleningsmogelijkheden*
Alvorens met ouders te spreken over het verdere vervolg is het noodzakelijk inzicht te hebben in de hulpverleningsmogelijkheden binnen de eigen regio. Omdat de - onderliggende - problemen van kinderen en hun ouders sterk uiteen kunnen lopen zal hulp op maat moeten worden geboden.
- Stap 10: *Bespreek met de ouders de aanpak van de gezinsproblemen*
Wordt het vermoeden bevestigd dan zal met de ouders en zo mogelijk ook met het kind gesproken moeten worden over de mishandeling en over de gevolgen daarvan voor alle gezinsleden. Op grond daarvan zullen gezinsleden gemotiveerd moeten worden om hulp te accepteren bij het oplossen van de problemen en bij het herstellen van de ontwikkelingskansen van het kind.
- Stap 11: *Schakel zonodig anderen in*
Beschik je zelf over onvoldoende mogelijkheden om de juiste hulp te bieden, schakel dan andere beroepskrachten of instellingen in. In principe worden anderen met toestemming van kind en ouders betrokken bij de hulp aan het gezin. Als het belang van het kind het vereist zul je soms ook zonder medeweten of toestemming van ouders en verzorgers de hulp van anderen moeten invoeren.
- Stap 12: *Meld het vermoeden kindermishandeling bij het AMK*

Als ouders niet openstaan voor enige vorm van hulp of de problemen blijven ontkennen, kan een melding worden gedaan bij het AMK. Ook beroepskrachten met een beroepsgeheim of zwijgplicht hebben wettelijk het recht² om een melding te doen bij het AMK en om daarbij ook alle relevante gegevens over te dragen aan het AMK. Ziet ook het AMK geen mogelijkheden om hulp op vrijwillige basis op gang te brengen, dan kan zij de Raad voor de Kinderbescherming vragen een onderzoek in te stellen.

Fase 5: Evaluatie

In de vijfde fase staat het evalueren van het verloop van het traject centraal.

- Stap 13: *Evalueer hoe het een en ander is gegaan*
De samenstellers en uitvoerders van het plan van aanpak bespreken het verloop van het hele traject met elkaar.
- Stap 14: *Stel zo nodig afspraken bij*
Is er iets niet goed gelopen, zorg dan dat afspraken worden bijgesteld.

Fase 6: Nazorg

- Stap 15: *Blijf alert op het welzijn van het kind*
Het op gang brengen van hulp in het gezin is de aanzet tot het verhelpen van de problemen. Het kost enige tijd voordat die hulp vruchten afwerpt. Het is van belang alert te blijven op de vraag of het ingezette traject ook daadwerkelijk leidt tot verbetering van het welzijn en de ontwikkelingskansen van het kind.
- Stap 16: *Roep zo nodig betrokkenen bij elkaar*
Als de indruk bestaat dat er geen verbetering zit in de situatie van het kind, is het goed de betrokkenen weer bij elkaar te roepen. Daarbij is de vraag aan de orde of de hulp moet worden aangepast en of het kind meer ondersteuning nodig heeft.
- Stap 17: *Zoek zo nodig opnieuw contact met het AMK*
Als het kind is gemeld bij het AMK en er nieuwe signalen zijn, is het van belang deze door te geven aan het AMK. Het AMK kan zo nodig contact opnemen met het gezin of met de betrokken hulpverleningsinstellingen.

² Zie voor informatie over het wettelijk meldrecht aan AMK en Raad:

- Samenwerking en beroepsgeheim. Juridische mogelijkheden voor het uitwisselen van gegevens bij de aanpak van huiselijk geweld. Baeten, P. en L. Janssen, Utrecht: NIZW, 2002.

Advies- en Meldpunt Kindermishandeling

Nederland kent een landelijk dekkend netwerk van veertien provinciale en grootstedelijke Advies- en Meldpunten Kindermishandeling. Zij zijn bereikbaar via het landelijk telefoonnummer (0900) 123 123 0. Bij het AMK werken maatschappelijk werkers en artsen.

De kerntaken van het AMK zijn advies en consult geven, meldingen onderzoeken en beoordelen en zo nodig hulpverlening op gang brengen. Het AMK verleent zelf geen hulp, maar verwijst door en coördineert indien nodig de hulpverlening.

Iedereen die zich zorgen maakt over de opvoeding van een kind kan contact opnemen met het AMK. Dit betekent dat niet alleen personen uit de directe omgeving van het kind, zoals burens en familie, maar ook mensen die werken met ouders of kinderen en hulpverleners advies kunnen vragen of een melding kunnen doen.

Advies vragen

Op verschillende momenten in het omgaan met een vermoeden van kindermishandeling kan het AMK advies gevraagd worden. Vragen kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op het interpreteren van signalen of op de schadelijkheid van het gedrag van ouders voor kinderen. Ook vragen over het voeren van een gesprek met ouders en over hulpverleningsmogelijkheden kunnen aan het AMK worden voorgelegd.

Degene die advies vraagt aan het AMK blijft zelf verantwoordelijk voor het vervolg. Het AMK onderneemt in dat geval geen stappen in de richting van het gezin. Als een beroepskracht behoefte heeft aan ondersteuning bij het uitvoeren van het advies, kan hij over hetzelfde kind meerdere malen contact hebben met het AMK. Er is dan sprake van een consult. Het AMK beperkt zich bij een consult niet tot een eenmalig advies maar biedt een vorm van ondersteuning en coaching.

Melden

Als er geen mogelijkheden - meer - zijn om helderheid te krijgen over een vermoeden of als het niet lukt noodzakelijk geachte hulpverlening op gang te brengen, terwijl de zorgen over het kind blijven bestaan, kan het noodzakelijk zijn een melding te doen bij het AMK. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een beroepskracht geen informatie over het gezin kan achterhalen, ouders niet bereid zijn een gesprek aan te gaan of niet willen meewerken aan het zoeken naar een oplossing voor de problemen.

Doorgaans start het onderzoek van het AMK met een gesprek met de ouders en eventueel met hun kinderen. Daarvoor heeft het AMK informatie van de melder nodig over zijn zorgen en over de stappen die hij eventueel zelf al heeft ondernomen. In het eerste gesprek met de melder komt dit uitgebreid aan de orde. Daarnaast wint het AMK informatie in bij derden, zoals de huisarts, de school of het consultatiebureau, om het vermoeden verder te kunnen onderbouwen of juist te ontcrachten. Wanneer het vermoeden wordt bevestigd, probeert het AMK ouders te motiveren om hulp te aanvaarden en hen vervolgens door te verwijzen naar de daartoe geëigende instelling.

Anonimiteit van de melder

Melders bij het AMK hebben - onder bepaalde voorwaarden - het recht om anoniem te blijven ten opzichte van het kind en het gezin dat zij melden. Voor hulpverleners die een hulpverleningsrelatie hebben met het gezin geldt dat hun anonimiteit wordt gewaarborgd in het geval dat bekendmaking van hun identiteit een bedreiging vormt of kan vormen voor het kind of voor de hulpverlener. Voor beroepskrachten en leerkrachten geldt dat zij bovendien recht hebben op waarborging van hun anonimiteit wanneer bekendmaking van hun identiteit zou leiden tot een verstoring van de vertrouwensrelatie met de beroepskracht.